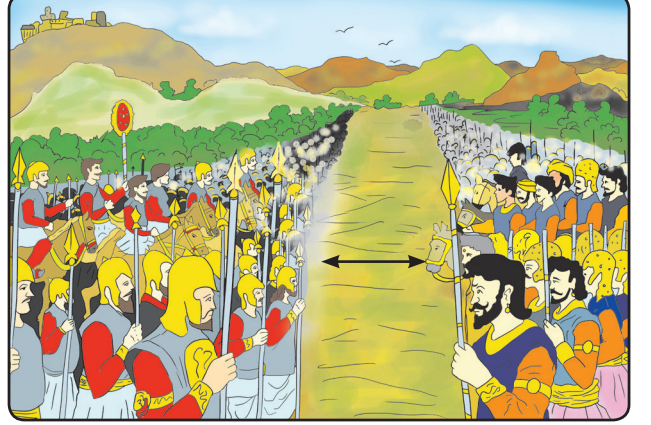

5. कूड-नीई

‘कूटनीती’ ही एक मानवी बुद्धिचातुर्याचे श्रेष्ठत्व स्पष्ट करणारे आचरण मानले जाते. जेव्हा एखादा शत्रू किंवा विरोधक बलशालीअसेल तेव्हा कूट-नीतीचा उपयोग करून शत्रूवर किंवा विरोधकावर मात केली जाते. या कूटनीतीचा उपयोग प्राचीन काळापासून भारतात केला जात असलेला दिसून येतो. या कूटनीतीलाच ‘गनिमी कावा’ या नावानेही ओळखले जाते. या कूटनीतीचा, गनिमीकाव्याचा उपयोग करून छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्याच्या शत्रूवर मात केलेली दिसून येते.

या कूटनीतीविषयी आर्य-चाणक्यांनी विस्तृतपणे ग्रंथरचनाही केलेली आढळून येते. या कूटनीतीमध्ये केवळ पुरुषांचाच समावेश नव्हता तर स्त्रियाही कूटनीतीमध्ये निपुण होत्या. त्याची अनेक उदाहरणे प्राकृत साहित्यात आढळून येतात.

सदर पाठामध्ये अभयकुमार आणि गणिका आपल्या बुद्धिचातुर्याच्या प्रभावाने कूटनीतीचा उपयोग करून बलाढ्य प्रद्योत राजास युद्धभूमीतून कसे पळवून लावतो. ते स्पष्ट केलेले आहे.

विद्यार्थ्यांनीही अभयकुमाराची प्रेरणा घेऊन आपल्या जीवनात यश प्राप्त करावे असे या पाठातून स्पष्ट केले आहे.

सदर पाठ अंबदेवसूरींनी लिहिलेल्या ‘आवश्यकसूत्रटीका’ ग्रंथामधून घेतला आहे.

एतौ वि हु अणुवरिसं रोहइ रोसेण रायगिह-नयरं ।
निय-बल-गव्विय-चित्तो सु-पयंडो चंडपज्जोओ ॥१॥

तो सेणिण भणिओ अभय-मंती किं पि चिंतसु उवायं ।
नयरस्स जेण खेमं संजायइ तयणु अभएण ॥२॥

पुर-परिसर-पुहईए तेण निहाणी-कया कणय-कलसा ।
समयं मुसंढि-मोगर-तोमर-झस-निसीय-सत्थेहिं ॥3॥

पुण्णरवि कम्मि वि वरिसे पुव्व-पओगेण रोहियं नयरं ।
तो अभएण भणिओ 'सामंता तुज्झ सव्वे वि ॥4॥

मह पिउणा धण-दाणेण भेइया जइ न पच्चओ तुज्झ ।
ता परिसर-धरणिवीढं खणिउं निस्संकियं कुणसु' ॥5॥

तो तत्थ चंडपज्जोय-नरवइ जा खणावए खोणिं ।
ता नियइ कणय-कलसे निसाय-धण-पहरण-गणे य ॥6॥

पेच्छिय अतुच्छ-उच्छलिय-कंप-परिगलिय-सेय-सलिलोहो ।
निय-खंधवार-विरइय-सरक्खणो नासिरुण गओ ॥7॥

नासंतस्स असेसं पि लूडियं सेणिण तस्स बलं ।
जीवंतो उज्जेणिं पत्तो किच्छेण पुण राया ॥8॥

हक्केइ निए ते वि हु भणंति एयस्स कारणो न वयं ।
ता देव एत्थ अत्थे अभय-पवंचेण होयव्वं ॥9॥

अवगय-सब्भावो भणइ, 'नत्थि सो कोइ मज्झ अत्थाणे ।
जो कूड-कवड-बुद्धिं बंधिय आणेइ इह अभयं' ॥10॥

तं निसुणिरुण विन्नवइ, 'नरवइं चमर-हारिणी गणिया ।
आइससु देव, मं झत्ति जेण बंधिरुण तं आणेमि हं ॥11॥

तो नरवइणा मज्झिम-वयाओ इयराओ सत्त-गणियाओ ।
तीए सह थविर-परियण-पायाओ पेसियाओ लहुं ॥12॥

तत्तो समुणि-सयासम्मि सिक्खिउं सव्वमेव गिहधम्मं ।
पत्ता परिपूयंती तित्थाणि कमेण रायगिहं ॥13॥

तत्थ पूयंती गिहपडिमा संपत्ता अभयस्स भवणम्मि ।
आगयाओ पुच्छइ अभएणं, 'इह कओ तुब्भे' ॥14॥

मज्झिम-वयाण मज्झाओ तस्स एगा कहेउं आढत्ता ।
निसुणसु सावय, एईए भव-विरत्ताए सुह-चरियं ॥15॥

उज्जेणीए इब्भस्स भारिया तस्स आसि मण-इट्ठा ।
पुव्व-कय-कम्म-परिणइ-वसेण विहवत्तं अणुपत्ता ॥16॥

भव-उव्विग्गा काऊण तित्थ-जत्ताओ निय-नयरिं ।
गंतूणं पव्वज्जं घेतुं करेइ तव-च्चरणं ॥17॥

बीय-दिणे अभओ गंतूण ताओ आमंतए सगिहे ।
भणिओ य ताहिं, तुमं चिय कुण एत्थ भोयणं ॥18॥

सम्मोह-कारि-बहु-विह-वत्थु-जुयं पाइओ पयं ताहि ।
तेण पसुत्तो संतो अवहरिओ रहवरेण अभओ ॥19॥

नीओ उज्जेणीए तीए निय-राय-पाय-पासम्मि ।
पक्खित्तो य नरिंदेण तयणु बोल्लाविओ एवं ॥20॥

रे कत्थ गया बुद्धी महिला-मेत्तेण जं इह-आणिया ।
धम्म-च्छलेण छलिओ पावाए इमाए सो भणइ ॥21॥

इय भणिए नरणाहेण नियलिओ तह स-वयण-नियलेहिं ।
जह न अमुक्को सक्कइ निय-नयरे गंतुं एत्तो य ॥22॥

(अंबूदेवसूरि-विरइय “आख्यानकमणिकोशवृत्ति” गाथा 183-210)

अणुवरिसं - प्रत्येक वर्षी
असेसं - बाकीचे, राहिलेले
अवगय - अवगत, जाणीव होणे
आइससु - आदेश देणे
अणुपत्ता - प्राप्त होणे
अत्थाण - राजदरबार

भव - संसार, जन्म
भुत्त - भोजन करणे
मुसंडि - एक प्रकारचे शस्त्र
मोग्गर - एक प्रकारचे शस्त्र
सुपयंड - अत्यंत, प्रचंड, भयंकर
सावय - श्रावक

उव्विग्ग - वैराग्य, उद्विग्न होणे

तिथजत्ता - तीर्थयात्रा

धम्मच्छल - धर्माच्या नावाने फसवणूक

पाइओ - पाजणे, पिण्यास देणे

पायाओ - पायी, पायदळ

सक्कइ - शक्य

नियलिय - बंदिस्त करणे

पयं - दूध

समयं - एकत्र, समूह

स्वाध्याय

कृती करा

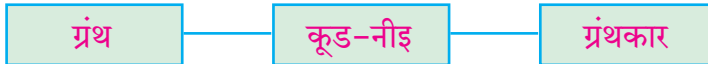
1 खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- 1) अभयकुमाराने प्रद्योत राजाचा पराभव कसा केला?
- 2) गणिकेने अभयकुमाराचे अपहरण कसे केले?
- 3) अभयकुमाराच्या बुद्धिचातुर्यावर परिच्छेद लिहा.

2 कोण ते लिहा.

- 1) दरवर्षी राजगृह नगरावर आक्रमण करणारा —
- 2) धर्माच्या बहाण्याने अभयकुमारास फसविणारी —
- 3) श्राविकांना घरी भोजनासाठी आमंत्रण देणारा —

2) आकृती पूर्ण करा.

3 समानार्थी शब्द लिहा.

1) राया	—	____	3) पय	—	____
2) महिला	—	____	4) धण	—	____

4 रूपे ओळखा.

- 1) खणिउं 2) पलिऊण 3) चिंतसु 4) भणंति 5) गंतूणं 6) काऊण

5 संदर्भासहित स्पष्टीकरण करा.

- 1) 'तुमं चियं कुण एत्थ भोयणं ।'
- 2) 'रे! कथं गया बुद्धी महिला-मेत्तेण जं इह-आणिया ।'
- 3) 'धम्म-च्छलेण पावाए इमाए ।'

